

Anayasa Mahkemesi Başkanı
Sayın Zühtü ARSLAN'ın
53. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması

Sayın Cumhurbaşkanım,

Değerli Konuklar,

Anayasa Mahkemesinin 53. kuruluş yıldönümü ve yeni seçilen üyemizin yemin törenine hoş geldiniz diyor, sizleri en içten duygularımla ve saygıyla selamliyorum.

Türkiye Büyük Millet Meclisince Sayıştay kontenjanından Anayasa Mahkemesine üye seçilen ve biraz önce yemin ederek görevine başlayan Sayın Rıdvan Güleç'i tebrik ediyor, üyeliğinin kendisine, ailesine, Mahkememize ve ülkemize hayırlı olmasını temenni ediyorum. Sayın Güleç'in uzun yıllar görev yaptığı Sayıştay'da edindiği bilgi ve deneyimi anayasa yargısı alanında da kullanacağına ve Anayasa Mahkemesine güç katacağına olan inancımı ifade ederek, kendisine başarılar diliyorum.

Ayrıca kısa bir süre önce Anayasa Mahkemesi Başkanvekilliğine seçilen üyemiz Sayın Burhan Üstün'ü ve Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanvekilliğine seçilen üyemiz Sayın Nuri Necipoğlu'nu da tebrik ediyor, yeni görevlerinde başarılar diliyorum.

Sayın Cumhurbaşkanım,

20. yüzyılın önde gelen siyaset felsefecilerinden biri olan John Rawls, "*Adalet toplumsal kurumların ilk erdemidir*" diyor. Rawls'un iyi işleyen bir anayasal düzenin temeli olarak gördüğü adaletin birincil ilkesi, temel hak ve özgürlüklere herkesin eşit şekilde sahip olmasıdır.

Bu anlamda adalet, herkesin hakkı olanı alması ve hak ettiğini bulmasıdır. Adaletin bu yönünü en özlü şekilde ifade eden kişi, hiç kuşkusuz,

Mevlana'dır. Mevlana düşüncesinde, adalet her şeyi yerli yerine koymaktır. O'na göre, "ağaçları sulamak" adalettir, "dikene su vermek" ise zulümdür.

Zulmün zıttı olarak görülen adalet, bu topraklarda yüzlerce yıl devlet ve toplum hayatının temel ilkesi olarak kabul edilmiştir. 16. yüzyılda yaşayan Kınalızâde Ali Çelebi, Ahlâk-ı Alâ'î adlı meşhur eserinin sonunda "adalet dairesi"ni çizerken, daireyi adaletle başlatıp adaletle tamamlamıştır. Kınalızâde, "adldir mucib-i salâh-ı cihan" ("Dünyanın nizamını ve kurtuluşunu sağlayan adalettir") demek suretiyle, adaletin evrensel boyutuna ve Osmanlı yönetim anlayışındaki merkezi önemine işaret etmiştir. Adalet, sadece mülkün yani devletin değil, aynı zamanda medeniyetin de temelidir. İnsanlığa örnek teşkil edecek bir medeniyetin inşası ve idâmesi ancak adaletle mümkündür.

Adalet, yalnızca kanunlara değil, onların yorumlanması ve uygulanmasına da hâkim olması gereken bir değerdir. Bu anlamda, hiç kuşkusuz, adaletin gerçekleştirilmesinde en etkili kurumların başında yargı gelmektedir. Mahkemelerin bulunduğu binalara "adliye" ya da "adalet sarayı" denmesinin nedeni de budur. Birçok dilde "adalet" (justice) kelimesinin aynı zamanda "yargıç" anlamında kullanıldığı da bilinmektedir. Esasen insan hak ve özgürlüklerine dayanan adil bir siyasal ve hukuksal düzenin sürdürülmesinde yargıya diğer tüm organlardan daha fazla iş düşmektedir.

Türkiye'de yargı, belki de tarihinin en önemli ve hassas dönemlerinden birini yaşıyor. Adaletin tesisi gibi son derece ağır bir yük taşıyan yargının, bu yükün altından hakkıyla kalkabilmesinin ve kendisinden beklenen işlevi yerine getirebilmesinin yolu, "vesayet" kavramıyla yüzleşmesinden geçmektedir. Bu konuda sadece yargının kendisiyle yüzleşmesi ve özeleştiri yapması yetmez, aynı zamanda siyasal ve hukuksal sistemin tüm unsurlarının da bir muhasebe yapması gerekmektedir.

Vesayetçi anlayış, demokrasiyi ve hukuk devletini etkisizleştiren, bu kavramların içini boşaltan ve göstermelik hâle getiren bir işleve sahiptir. Vesayetçilik, kurumsal düzeyde demokratik siyasi aklın yetersiz olduğu varsayımına dayanır. Bireysel düzeyde ise kişinin kendi haline bırakılmaması, yönlendirilmesi gerektiği, aksi halde doğru karar veremeyeceği düşüncesinden beslenir. Her iki durumda da kurumsal ve bireysel akla ipotek koyma söz konusudur. Bu nedenle Kant, vesayeti özgürlüğün düşmanı olarak görür ve Aydınlanmanın şiarını, "aklımı kullanmaya cesaret et!" şeklinde formüle eder.

Vesayet sadece siyasi alanda değil, yargı alanında da aklın ve vicdanın serbestçe kullanılmasının karşısındaki en büyük tehlikedir. Bu nedenle, gerçek manada yargı bağımsızlığı hukuk devletinin olmazsa olmaz unsurudur. Yargı bağımsızlığı, yargının bir yandan kurumsal düzeyde hiçbir kişiden ve organdan emir, talimat ve telkine maruz kalmamasını, diğer yandan da bireysel düzeyde yargı mensuplarının hiçbir vesayete tabi olmadan akıllarını ve iradelerini serbestçe kullanabilmelerini gerektirir.

Unutmayalım ki, fikri ve vicdanı hür olmayandan hâkim olmaz. Aklını ve vicdanını başkalarına kiralayan veya iradesine ipotek konmasına izin veren kişiden hâkim olamaz. Hukuk devletinde, uzaktan kumandalı yargı da, yargıç da düşünülemez.

Esasen, yargı ve vesayet arasındaki patolojik ilişkinin, bizatihi bir vesayet organına dönüşme ve vesayete tabi kılınma şeklinde tecelli eden iki boyutu vardır. Her iki durum da demokratik hukuk devleti açısından büyük bir tehlikedir. Birincisi yargı, toplum ve siyaset mühendisliğine soyunan bir vesayet kurumu olarak işlev göremez, görmemelidir. Kendisini sistemin sahibi ve nihai koruyucusu olarak gören ve bu nedenle kendisi dışında herkese ve herşeye ayar veren bir yargı anlayışı kabul edilemez. Demokratik toplumlarda yargıya düşen görev, topluma ve siyasete nizam vermek değil, hukuk kurallarını adalet süzgecinden geçirerek uygulamak, bu suretle uyuşmazlıkları çözmektir. Ancak bu durumda yargı ve yargıç, temel hak ve özgürlüklerin teminatı olabilir.

İkincisi, yargı kendisi üzerinde kurulacak her türlü vesayete de kararlılıkla karşı durmalıdır. Başka bir ifadeyle, kurumsal ve kişisel düzeyde yargı bağımsızlığının tam manasıyla sağlanması hayati derecede önemlidir. Sonuç olarak, yargıyı bir vesayet kurumu veya vesayet altında bir kurum olarak konumlandırmak, ona yapılabilecek en büyük kötülüktür.

Benzer şekilde, yargı-siyaset ilişkisinin de sakıncalı iki yönünden bahsedilebilir. Yargının kurumsal anlamda siyasal organların etkisi altında kalması ve siyasi mülâhazalar ekseninde ayrışması büyük bir tehlikedir. Bu anlamda yargının siyasallaşması hukuk devletinin sonu olur. Diğer yandan, yargının bir vesayet organı gibi davranarak, siyaseten alınması gereken kararları alması da siyasetin yargısallaşması tehlikesini doğurur. Siyasetin yargısallaşması ise demokrasinin sonu olur. Dolayısıyla yargının siyasallaşması ve siyasetin yargısallaşması demokratik hukuk devleti için aynı ölçüde tehlikedir.

Yargının vesayet ve siyasetle ilişkisini normalleştirmenin ve yargı bağımsızlığını sağlamanın en önemli anayasal araçlarından biri hiç kuşkusuz güçler ayrılığı ilkesidir. Güçler ayrılığı düşüncesinin altında anayasacılığın özü olan gücün sınırlandırılması ihtiyacı yatar. Gücün hukukla sınırlandırılmadığı yerde temel hak ve özgürlükler tehlikededir. Montesquieu'nun ifade ettiği gibi, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek elde toplanması özgürlüğün sonu olur.

Belirtmek gerekir ki, gücün hukukla sınırlandırılması, sadece yasama ve yürütme için değil yargı için de geçerlidir. Yargının, yetkilerinin ötesine geçerek siyasal alanı dizayn etmeye çalışması güçler ayrılığıyla bağdaşmaz. Demokrasiler için yürütmenin sınır tanımaz tavrı ne kadar tehlikeliyse, yargının jüristokratik tavrı da o kadar tehlikelidir.

Diğer yandan güçler ayrılığı, hiçbir şekilde güçler kavgası ya da güçler savaşı değildir. Tersine, güçler ayrılığı, Anayasa'nın Başlangıç kısmında "*belli Devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir işbölümü ve işbirliği*" olarak tanımlanmaktadır.

Gerçekten hiçbir organ, diğer organların yardımı ve işbirliği olmaksızın sorunlarını çözemez ve başarılı olamaz. Bu anlamda, devlet gücü kullanan organlar arasındaki işbirliğine her zamankinden daha fazla ihtiyacımızın olduğunu belirtmek gerekir.

Bu çerçevede, yargının mevcut sorunlarını çözmek ve onu daha iyi bir konuma getirmek için müşterek sorumluluğumuzun bulunduğunu, bu amaçla herkesin, her kurum ve kuruluşun gerekli özeni ve özveriye göstermesi gerektiğini vurgulamak isterim. Bu, sadece şekli bazı değişikliklerle sağlanamayacak kadar ciddi bir mesele olup, hukuk eğitiminden mahkemelerdeki uygulamalara, yargı etiğinden toplumun yargıdan beklentilerine kadar geniş bir alanda bir dizi köklü ve ciddi çalışmayı ve buna uygun adımların atılmasını gerektirmektedir.

Örnek gösterilen bir yargı sistemi kurmak, adalet ve ahlak temelli bir uluslararası düzenin kurucularından ve öznelerinden olmak istiyorsak, toplumun güvenini kazanmış, iyi ve etkin işleyen, bağımsız ve tarafsız bir yargıya sahip olmamız kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Sayın Cumhurbaşkanım,

2012 yılının Kasım ayında Mexico City'de düzenlenen ve dünyanın dört bir yanından yüksek mahkeme başkan ve üyelerinin davetli olduğu

bir konferansa Mahkememiz adına katılmıştım. Bu konferansta sunduğum tebliğin başlığı “Yeni Türk Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları”, alt başlığı ise “Paradigma Değişimine Doğru?” şeklindeydi. Alt başlığın sonuna bir soru işareti koymuştum, çünkü henüz Mahkemenin bu değişimi gerçekleştirip, “hak-eksenli paradigma”yı benimseyeceği belli değildi. Tebliğde, 2010 Anayasa değişikliği sonucu ortaya çıkan yapısal ve işlevsel anlamda yeni Anayasa Mahkemesinin önündeki en önemli meydan okumanın, bilhassa bireysel başvuru vasıtasıyla bu paradigma değişimini gerçekleştirmek olduğu görüşü dile getirilmişti.

Memnuniyetle ifade etmem gerekir ki, yaklaşık üç yıllık süre içinde Anayasa Mahkemesi bu paradigma değişimini gerçekleştirme yolunda çok önemli mesafe almıştır. Mahkememiz, anayasallık denetimi ve bireysel başvuru yoluyla anayasal ve bireysel adaleti sağlamaya çalışan ve sonuçta temel hak ve özgürlüklerin önemli ölçüde güvencesi haline gelen bir kurum olarak işlev görmeye başlamıştır.

Esasen Anayasa Mahkemesinden beklenen de budur. Zira bilindiği üzere, anayasa mahkemeleri temel hak ve özgürlüklerin seçimle gelen yasama çoğunluğuna karşı da korunması gerektiği yönündeki düşüncenin ürünü olarak ortaya çıkmışlardır. Anayasal demokrasinin âlâmet-i farikası haline gelen bu mahkemelerin varlık nedeni, kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek suretiyle anayasal adaleti gerçekleştirmektir. Anayasa şikâyetinin veya bireysel başvurunun kabul edildiği ülkelerde de anayasa mahkemeleri, kamu gücü işlemlerinin temel hak ve özgürlükleri ihlal edip etmediğini inceleyerek, uygulamanın anayasalara uyumunu denetlemektedirler.

Yaşadığımız bu paradigma değişimini, özellikle bireysel başvuru kararları üzerinden takip etmek mümkündür. Bu kararlarda, Anayasa Mahkemesi yaşam hakkından kişi hürriyeti ve güvenliğine, adil yargılanma hakkından ifade ve örgütlenme özgürlüğüne, özel hayata saygı hakkından din ve vicdan özgürlüğüne, bir dizi temel hak ve özgürlüğün koruma alanını genişleten ve standartlarını yükselten bir yaklaşım benimsemiştir.

Bu kapsamda Mahkememiz, tutuklu milletvekillerinin serbest bırakılmalarının önünü açan ve özellikle siyasi temsil hakkının demokratik toplumlardaki önemini vurgulayan kararlar vermiştir. Aynı şekilde Anayasa Mahkemesi, bir avukatın başörtüsünden dolayı duruşmadan çıkarılmasını, din özgürlüğünün ve ayrımcılık yasağının ihlali olarak görmüştür.

Bunların dışında, gözaltında müdafî yardımından yararlandırılmadan mahkumiyet tesisinde; gerekçeli karar uzun süre yazılmadığı için özgürlüğün kısıtlanmasına itiraz hakkının etkin şekilde kullanılmamasında; uzun yargılamalarda; iddia makamına tanınan imkânlardan savunmanın yararlandırılmamasında; sosyal medyada ve diğer alanlarda ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamalarda; sendikal haklarını kullanan kamu görevlilerine disiplin cezası verilmesinde ve daha birçok alanda hak ihlali tespit eden yüzlerce kararımız bulunmaktadır.

Mahkememizin “hak-eksenli” yaklaşımına verdiği tüm bu kararlar, bir yandan ülkemizde uzun yıllar amaçlanan insan hakları standardının yükseltilmesine hizmet ederken, diğer yandan evrensel hukuk birikimine katkıda bulunmamıza imkân tanıyarak uluslararası arenada ülkemizin saygınlığını artırmaktadır. Adalet, eşitlik, özgürlük ve insan hakları gibi evrensel değerleri içselleştirmiş, farklılıkların barış içinde biraradalığını sağlamış ve tüm bu yollarla demokratik rejimini güçlendirmiş bir Türkiye’nin etkili bir yumuşak güce sahip olacağı her türlü izahtan varestedir.

Anayasa Mahkemesinin “hak-eksenli” yeni paradigması, bu ülkede yıllardır tartıştığımız, farklılıkların şiddete başvurulmadan bir arada yaşaması idealine de önemli katkı sunmaktadır. Gerçekten de sadece bizim değil, diğer çoğulcu demokrasilerin de en zor meselesi, farklılıkların biraradalığının sağlanması ve sürdürülmesidir.

Bilindiği üzere, toplumsal düzeyde “öteki” ile bir arada yaşamının anahtarı hoşgörüdür. Hoşgörü, esasen kişiler ya da gruplar arasındaki ilişkide eşitsizliği hatta belli ölçüde hiyerarşiyi içeren bir kavramdır. Hoşgören, her durumda kendi düşünce ve yaşam biçimini hoşgördüğü kişininkinden daha üstün ve daha değerli görmekte, ancak yine de onunla birlikte yaşama iradesini sergilemektedir.

Siyasal ve hukuksal düzeyde ise birlikte yaşamın ve yaşatmanın formülü hoşgörüden ziyade “tanıma”dır. Tanıma, ötekinin ontolojik statüsünü kabullenmeyi gerektirir. Bu anlamda, devlete düşen, farklı dünya görüşlerini ve yaşam biçimlerini hoşgörmek değil, onları diğerleriyle birlikte eşit olarak tanımaktır. Bu şekilde bir tanıma, çoğulcu demokrasinin ön şartı niteliğindedir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, 2012 yılında verdiği bir kararda, “demokratik ve laik devletin temel amaçlarından biri, toplumsal çeşitliliği koruyarak,

bireylerin sahip oldukları inançlarıyla barış içinde bir arada yaşayabilecekleri siyasal düzenleri inşa etmektir.” demek suretiyle tanıma siyasetine işaret etmiştir.

Mahkememiz bireysel başvuruya ilişkin geçen yıl verdiği bir kararında da, tanıma ve onun sonucu olan çoğulculuk siyasetinin gereklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“...“tanıma”, devlet-birey ilişkilerinde devletin, tüm din veya inanç gruplarının varlıklarını eşit şekilde kabul etmesini gerektirir... Çoğulculuk ise herkesin kendi kimliğiyle ve kendisi olarak toplumsal ve siyasal yaşama katılmasıyla mümkündür. Farklılıkların ve farklı olanların tanınmadığı ve tehditler karşısında korunmadığı bir yerde çoğulculuktan bahsedilemez. Çoğulcu toplumda devlet, bireylerin kendi dünya görüşlerinin ve inançlarının gereğine uygun olarak yaşamalarını sağlamakla yükümlüdür. Devlet, toplumda var olan görüşlerden veya yaşam tarzlarından birini “yanlış” kabul etme yetkisine sahip değildir. Bu bağlamda Anayasa’da yer alan sınırlama sebepleri bulunmadıkça, farklılıkların bir arada yaşatılması, çoğunluğun ya da azınlığın hoşuna gitmese de çoğulculuğun bir gereğidir.”

Barışçıl biraradalığın tarih boyunca güzel örneklerini sergileyen bir medeniyetin mirasçıları olarak, bu konuda ihtiyaç duyduğumuz esin kaynağını kültürel kodlarımızda bulabiliriz. Mevlana’nın “*Ne olursan ol, yine gel*” ve Hacı Bektaşî Veli’nin “*Okunacak en büyük kitap insandır*” gibi sözlerinde ifadesini bulan insan odaklı anlayış, farklılıkların yönetiminde gerekli olan zihinsel iklimi sağlamaktadır.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Mahkememizin paradigma değişimi sürecinin henüz başında olduğunu da belirtmek isterim. Daha alınacak çok mesafe olduğunun, bu değişimin tamamlanması ve istikrarlı bir hâle getirilmesi gerektiğinin farkındayız.

Ayrıca, her dönüşümün sancılı olduğu da bilinmektedir. Bu süreçte karşılaştığımız zorlukların başında, hepinizin bildiği gibi, artan iş yükü gelmektedir. Mahkememizin “*hak-eksenli*” kararları, biraz da paradoksal olarak, bireysel başvuru sayısının gittikçe artmasına neden olmaktadır.

Bugün itibariyle elimizdeki bireysel başvuru sayısı 18.009’dur. Bireysel başvurunun başladığı 23 Eylül 2012 tarihinden bu yana toplam 20.689 başvuru sonuçlandırılmıştır. Sonuçlanan başvuruların çok büyük bir kısmı, bireysel başvuruyu benimseyen Almanya ve İspanya gibi ülkelerdeki uygulamalara benzer şekilde, esastan incelemeye değer görülmemiştir.

Esastan incelenen 637 başvurudan 572'sinde en az bir anayasal hakkın ihlal edildiği tespit edilmiştir. Buna göre Mahkememiz, esastan incelemeye değer gördüğü başvuruların yaklaşık %90'ında ihlal kararı vermiştir.

İhlal kararlarınının 455'i (% 76,60) adil yargılanma hakkına, 48'i (% 8,08) kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına, 26'sı (% 4,38) sendika hakkına, 18'i (% 3,03) mülkiyet hakkına ve 12'si de (% 2,02) ifade özgürlüğüne ilişkindir. Adil yargılanma hakkı ihlallerinin, yüzde seksenden (% 80) fazlasının makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olduğu gözetildiğinde, temel hak ve hürriyetlerin ihlalinde yargısal sorunların rolü daha iyi anlaşılmalıdır.

Mahkeme olarak, bireysel başvuruya ilişkin iş yükünü gidermeye yönelik çalışmalarımız devam etmektedir. Bilhassa filtreleme sisteminin daha etkin hâle getirilmesi, Bölümlerin ve Genel Kurul'un tüm hukuk sistemini ilgilendiren, yapısal sorunlardan kaynaklanan başvurular üzerinde daha fazla odaklanması ve raportörlerin haklar temelinde gruplandırılarak uzmanlıklarına göre görevlendirilmeleri gibi tedbirler almakta ve bunları uygulamaktayız.

Ancak, Anayasa Mahkemesinin işleyişinin daha etkin hâle getirilmesi tek başına sorunu çözmiyor. Bir kere, bireysel başvurunun kanun yollarından sonra yeni ve "süper" bir temyiz imkânı sunmadığının herkes tarafından anlaşılması gerekmektedir. İkincisi, bireysel başvuru sayısının azalması ya da sistemi tıkayacak ölçüde artmaması, kamu gücü kullanan idari ve yargısal makamların daha hassas davranmasına bağlıdır. Bireysel başvurunun ikincilliği ilkesi, esasen hak ihlallerinin öncelikle ve özellikle derece mahkemeleri önünde giderilmesini gerektirmektedir.

Tüm zorluklara ve sıkıntılara rağmen bireysel başvuru, ülkemizin hak ve özgürlükler standardının yükseltilmesinde, Anayasa Mahkemesinin ve belki de tüm yargı sisteminin dönüşümünde önemli bir işlev görmektedir. Bu durum, esasen tam da yukarıda ifade etmeye çalıştığımız devlet organları arasındaki işbirliğinin önemli bir yansımasıdır. Bireysel başvuruda şayet bir başarı varsa, bu başarı sadece Anayasa Mahkemesine değil, aynı zamanda diğer kurumlara, özellikle de yasama organına ve son tahlilde egemenliğin kaynağı olan milletimize aittir. Bu vesileyle, emeği geçen herkese ve her kuruma Mahkememiz adına şükranlarımı sunmayı kadirşinaslığın bir gereği olarak görüyorum.

Diğer yandan, belirtmek gerekir ki verilen ve verilecek olan her karar eleştiriye açıktır. Yargıçlar ve mahkeme kararları kutsal değildir. Herkes gibi yargıçlar da hata yapabilir, yanlış karar verebilir. Bu nedenle, yargının eleştirileri normal karşılması ve muhtemel hataları düzeltmek için dikkate alması gerekir.

Anayasa Mahkemesi olarak her türlü eleştiriye değerlendirdiğimizi ifade etmek isterim. Örneğin yapılan eleştirileri dikkate alarak, iptal kararlarının gerekçesi yazılmadan açıklanması uygulamasından vazgeçtik. Bu değişikliğin amacı, hem Anayasa'nın üstünlüğünü koruması gereken bir organ olarak Mahkememizin Anayasa'ya uygun davranmasını, hem de kararların eskiden olduğundan daha hızlı şekilde gerekçesiyle birlikte açıklanmasını sağlamaktır. Kısacası Mahkememiz, haklı ve yapıcı eleştirilerden yararlanmaktadır ve yararlanmaya devam edecektir.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Konuşmamın son bölümünde ülkemizin gündeminden hiç düşmeyen “*yeni anayasa*” konusundaki görüşlerimi ilkesel düzeyde ve beş madde altında sizlerle paylaşmak istiyorum.

İlk olarak belirtmek gerekir ki, ülkemizin bugün itibarıyla ulaşılmış olduğu ekonomik ve siyasal gelişmişlik düzeyinde, yeni anayasa kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Yeni bir anayasanın gerekliliği noktasında, toplumda çok geniş, hatta tam bir mutabakat olduğu bilinmektedir. Şu anda ihtiyaç duyulan, anayasa yapımı sürecinin tüm aktörlerinin etkili bir irade ortaya koymalarıdır.

Bilindiği gibi, anayasa yapımı için elverişli bir iklime ihtiyaç vardır. Bu iklimin oluşması ise söylem ve eylemlerde kutuplaşmayı değil, diyalog ve uzlaşmayı öne çıkaran, dışlayan değil kucaklayan, yıkıcı değil yapıcı olan pozitif bir tavrı gerektirmektedir. Yeni anayasa için elverişli iklimi hazırlamak da sivil ve siyasal toplumun tüm unsurlarıyla birlikte hepimizin ortak sorumluluğudur. Toplumun mümkün olduğu ölçüde tüm kesimlerinin sürece katılması ve bu ülkede yaşayan herkesin ortaya çıkacak olan “*toplum sözleşmesi*” niteliğindeki belgeyi “*benim anayasam*” duygusuyla sahiplenmesi, ancak bu ortak sorumluluğun yerine getirilmesiyle mümkündür. Ayrıca, anayasa yapımı sürecinde toplumsal ve siyasal aktörler arasında gerçekleşecek diyalogun sağlıklı ve çarpıtılmamış iletişime dayanması, şiddet içermemek

ve ötekinin varlığına kastetmemek kaydıyla her türlü görüş ve düşüncenin rahatlıkla savunulduğu serbest bir tartışma ortamının sağlanması gerekir.

İkinci olarak, yeni anayasa bürokratik vesayetin tüm unsurlarını tasfiye ederek demokratik siyasetin alanını genişleten, bunun yanında temel hak ve hürriyetleri tam olarak güvenceye alan, hukuk devletini tüm kurum ve kurallarıyla tesis eden bir muhtevaya sahip olmalıdır. Başka bir ifadeyle, sağlıklı bir anayasal demokrasi, toplumla devlet kurumları arasında değer çatışmalarının yaşanmadığı, çoğunluğu elde eden siyasi kadroların yönetime geldiği ve fakat azınlıkta kalanların da temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı, en önemlisi herkesin kendisini eşit ve özgür vatandaş olarak görebildiği bir düzeni gerektirir.

Üçüncü olarak, anayasa yapım sürecinde anayasal tecrübemizin olumlu ve olumsuz yönlerinin mutlaka dikkate alınması gerekir. Unutmayalım ki yeni anayasa arayışı bugüne has bir konu değildir. Bu ülke, yaklaşık 150 yıldır anayasasını arıyor. 1876 Anayasası'nın mimarı olan Midhat Paşa, 1878 yılında yazdığı bir makalede anayasayı "*hastalıklarımızın yegane ilacı, iç ve dış düşmanlara karşı mücadelenin bize avantaj sağlayan tek aracı*" olarak görüyordu.

Midhat Paşa'dan bu yana, anayasa değişikliklerini bir yana bırakırsak, tam beş anayasa yaptık. Kanun-i Esasi'den bugünkü Anayasa'ya kurumsal ve ilkesel düzeyde çok önemli devamlılıklar olduğunu görebilmek için sadece bu iki metni yanyana koyarak okumak bile yeterlidir. Kısacası, yeni anayasa yapım sürecinde bu devamlılıkların ve oluşan anayasa geleneğinin de hesaba katılması gerektiği açıktır.

Dördüncü olarak, yeni anayasanın içeriği ve bu anlamda kurumsal tercihleri belirlenirken mukayeseli anayasacılığın bize sunduğu tecrübeden de yararlanmak gerekir. Bu noktada demokratik anayasacılığın evrensel ilkeleriyle, içinde yaşadığımız toplumun sosyolojik, siyasal ve kültürel özelliklerinin optimal düzeyde uyumunun sağlanması ihtiyacı vardır.

Kopyala-yapıştır yöntemiyle yeni anayasa yapılması ne kadar yanlışsa, güçler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, insan hakları, çoğulculuk gibi demokratik anayasaların olmazsa olmaz unsurlarını dikkate almadan bir anayasa yapmaya çalışmak da o derece yanlış olur. Kısacası, toplumsal bünyemizi ve siyasal kültürümüzü de dikkate alarak, güçler ayrılığına dayalı iyi ve etkin işleyen bir sistem kuran, demokratik ve özgürlükçü bir anayasa yapılabilmesi mümkündür.

Beşinci ve son olarak, yeni anayasanın önündeki en önemli engellerden biri, telifi çok zor görüş ve önerilerin herşeye ve herkese rağmen anayasallaşmasının istenmesi olabilir. Bu durumda, sürece katılan aktörlerin maksimalist taleplerini gözden geçirmeleri, belki de buldukları pozisyondan bir adım geri atmaları gerekebilir. Esasen, gelinen noktada olağan bir dönemde halkımızın kendi dinamikleriyle yeni bir anayasa yapabileceğini göstermek, sosyal psikoloji açısından, yapılacak anayasanın içeriğinden çok daha önemli hâle gelmiştir.

Öte yandan, yeni anayasa tüm sorunları dokunduğunda bir çırpıda çözecek sihirli bir değnek değildir. Hiçbir anayasa tek başına sorun çözemez. İyi işleyen demokrasilerde anayasalardan beklenen; toplumsal, siyasal, ekonomik ve hukuksal sorunları çözmek için gerekli zemini sağlamalarıdır. Bu nedenle, içini nasıl doldurursak dolduralım, iyi bir anayasa kadar, belki ondan daha önemlisi iyi anayasa yorumcuları ve uygulayıcıları gereklidir.

Sonuç olarak, önümüzdeki dönemde de Türkiye'nin yeni anayasa arayışının devam edeceği anlaşılmaktadır. Slavoj Žižek'in arayış sürecinin paradoksal doğasını açıklamak için anlattığı bir fıkra var. Konuşmamın bu kısmını, biraz da bizdeki anayasa arayışını çağrıştırdığı için, bu fıkrayla tamamlamak istiyorum.

Askerlikten kurtulmak için deli numarası yapan er, takıntı sendromu geliştiriyor. Eline aldığı kağıt parçalarını okuyup *"bu değil"*, *"bu değil"* diye sağa sola fırlatmaya başlıyor. Eri psikiyatriste sevk ettiklerinde, doktorun odasında da aynı şeyleri yapmaya devam ediyor. Doktor, masasında bulunan tüm kağıtları hatta çöp sepetinde olanları bile inceleyip *"bu değil"* diye dağıtmaya devam eden adamla ilgili kararını veriyor: *"Askerlik için elverişli değildir"*. Doktorun raporunu eline alan adam şöyle bir bakıyor ve *"işte bu!"* diyor.

Žižek, bu örnekten hareketle arayış sürecinde yaşanan başarısızlığın, arananın bulunmasıyla sonuçlanan başarıyı getirebildiğini söyler. Buna göre, aranan nesneyi üreten bizatihi arayış sürecidir. Umarız, ülke olarak arayış sürecinin sonunda *"yeni anayasa"*ya kavuşuruz.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Bu vesileyle, geride bıraktığımız aylarda emekliye ayrılan üyemiz Sayın Zehra Ayla Perktaş'a ve önceki Başkanımız Sayın Haşim Kılıç'a, Mahkememize katkılarından dolayı şükranlarımı sunuyorum. Sayın Kılıç, 25

yıl boyunca yerine getirdiği üyelik, başkanvekilliği ve başkanlık görevlerinde bu Mahkemeye ve ÷lkemize büyük hizmetler yapmış, belki de en önemlisi yukarıda ifade etmeye çalıştığım paradigma değişiminin öncüsü olmuştur. Kendilerine emeklilik hayatlarında, sağlık, mutluluk ve huzur diliyorum.

Geçen yıl hayatını kaybeden emekli üyelerimizden Selahattin Metin'e ve geçen hafta vefat eden emekli başkanlarımızdan Şevket Müftügil'e Allah'tan rahmet, yakınlarına da başsağlığı diliyorum.

Ayrıca, insanımızın hak ve özgürlüklerinin teminatı olan, milletimizin güven ve teveccühünü kazanan ve nihayet nitelikli kararlarıyla dünyada örnek gösterilen bir Anayasa Mahkemesi idealiyle, fedakarca çalışan başkanvekillerimize, üyelerimize, raportörlerimize, raportöryardımcılarımıza, yöneticilerimize ve tüm personelimize teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, öğleden sonra başlayıp yarın da devam edecek sempozyumda bireysel başvuru kapsamında verdiğimiz kararlar masaya yatırılacak, eleştiri ve öneriler dile getirilecektir. Katkı yapacak olan değerli konuşmacılara ve tüm katılımcılara Mahkememiz adına şimdiden teşekkür ediyorum.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Değerli Misafirler,

Konuşmama son verirken, kuruluş yıldönümü ve yemin törenimizde aramızda bulunmanızdan dolayı bir kez daha şükranlarımı sunuyor, sağlık ve afiyet diliyorum.

Zühtü Arslan

Anayasa Mahkemesi Başkanı